

Popularnonaukowe streszczenie projektu badawczego

Deus absconditus – Deus revelatus.

Problem poznawczej niedostępności Boga i jego rozwiązania

W biblijnej Księdze Izajasza – ważnej zarówno dla żydowskiej, jak i chrześcijańskiej tradycji religijnej – padają słowa: „Zaiste, Ty jesteś Bogiem ukrytym” (Iz 45,15). Rzeczywiście, wyznawcy wielkich religii monoteistycznych traktują Boga nie tylko jako objawiającego się (*Deus revelatus*), lecz także jako ukrytego (*Deus absconditus*). Bez pierwszego z tych przymiotów religijna relacja z Bogiem nie byłaby w ogóle możliwa, bez drugiego – trudno mówić o podstawowej właściwości Boga, jaką jest transcendencja, czyli radykalne przekraczanie świata i ludzkiego poznania.

Skrytość, wycofanie, milczenie czy niedostępność poznawcza Boga to fenomeny, które nieraz budziły przerażenie lub wątpliwości wśród ludzi religijnych i stawały się przedmiotem teologicznego namysłu. W XX wieku pytanie o ukrycie Boga spotęgowały z jednej strony masowe okropności II wojny światowej, w tym tragedia Zagłady, z drugiej zaś strony sukcesy nauki, dla której jakiegokolwiek odwołania do Boga są zbędne. Wyzwania te zainspirowały niektórych filozofów teistycznych do rewizji klasycznej koncepcji Boga. Z kolei niektórzy myśliciele sceptycznie nastawieni wobec religii zaczęli dopatrywać się w fenomenie skrytości Boga danej na rzecz ateizmu. W tym kontekście w 1993 r. John L. Schellenberg sformułował tzw. argument ze skrytości. Zgodnie z nim występowanie w świecie rozumnej niewiary w Boga świadczy o Jego nieistnieniu. Argument ten wywołał w analitycznej filozofii religii żywą i bogatą debatę, która trwa do dziś, stanowiąc punkt odniesień licznych publikacji filozoficznych.

Znaczenie tej debaty dla filozofii religii, jak i jej światopoglądowa doniosłość, skłoniły nas do rozpoczęcia badań, których celem jest: (1) rekonstrukcja, podsumowanie i ocena dyskusji nad argumentem Schellenberga; (2) rozwinięcie własnych odpowiedzi na ten argument; (3) przedstawienie różnych aspektów problematyki ukrycia Boga (i problematyki pokrewnej), w tym aspektów związanych z „milczeniem Boga” wobec Zagłady oraz z metodologicznym naturalizmem współczesnej nauki. Wyjście w naszych badaniach od konkretnego argumentu gwarantuje ich ścisłość i możliwość osiągnięcia wyraźnych rezultatów. Z kolei osadzenie ich w szerszym, wyżej zarysowanym kontekście, zabezpiecza je przed ograniczeniem do jednej tradycji filozoficznej lub religijno-teologicznej. Właśnie uwzględnienie różnych tradycji monoteistycznych pozwala nam przypuszczać, że kluczem do rozwiązania problemu skrytości Boga jest kwestia Jego transcendencji. Wielkie religie monoteistyczne wspólnie głoszą, że Bóg bezpośrednio objawił się tylko nielicznym, a więc w taki sposób, który nie narusza Jego transcendencji. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, że większość wyznawców danej religii ma dostęp do jej objawienia jedynie za pośrednictwem świadków (tzw. wiedzy testimonialnej). Uważamy więc – wychodząc poza główny nurt debaty nad argumentem Schellenberga – że problem skrytości Boga należy powiązać z zagadnieniem transcendencji Boga i natury wiedzy testimonialnej. Rozwinięcie tego powiązania będzie naszym oryginalnym wkładem do debaty.

Nasze badania mają szeroki zakres oraz interdyscyplinarny charakter. Dlatego w celu ich realizacji powołaliśmy konsorcjum naukowe w składzie: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (lider) oraz Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie i Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie. Utworzenie konsorcjum pozwala skupić wokół tematu badawczego filozofów religii z różnych ośrodków. Posiadają oni dorobek naukowy zarówno z filozofii religii, jak i z niektórych innych dyscyplin filozofii: metafizyki (ontologii), epistemologii, filozofii nauki, filozofii języka i historii filozofii współczesnej. Dwóch z nich ukończyło także studia teologiczne.

Wymiernym rezultatem naszych badań mają być trzy polskojęzyczne monografie poświęcone poruszanej problematyce, kilka anglojęzycznych artykułów opublikowanych w międzynarodowych czasopismach z filozofii religii, a także (przygotowane w języku angielskim) wydawnictwo zbiorowe, do współtworzenia którego zamierzamy zaprosić J. Schellenberga, jego dyskutantów, w tym polskich autorów (zarówno teistów, jak i ateistów lub agnostyków). Mamy nadzieję, że te publikacje staną się zwieńczeniem wieloletniej debaty nad argumentem ze skrytości oraz pogłębią rozumienie idei *Deus absconditus* i *Deus revelatus*. Mamy też nadzieję, że nasze publikacje spotkają się z zainteresowaniem nie tylko specjalistów z zakresu filozofii religii i dyscyplin pokrewnych, lecz także szerszego grona odbiorców. Chodzi nam o szczególnie o tych odbiorców, którzy dialog między teistami i ateistami traktują jako światopoglądowo i społecznie doniosły.